

UN RELIEF VOTIV DEDICAT EPONEI DE PE TERITORIUL DACIEI ROMANE

REBECA BOGDAN

novem_03@yahoo.com

CĂLIN TIMOC

Universitatea de Vest, Timișoara

timoccalin@yahoo.com

Cuvinte cheie: Epona, chiton, cult religios, Sarmizegetusa, Apulum

Keywords: Epona, chiton, religious cult, Sarmizegetusa, Apulum

Plăcuța de marmură ce o reprezintă pe Epona între doi cai provine de la Muzeul de Arte Frumoase din Pesta, dar este o mai veche descoperire din Transilvania. Calitatea materialului precum și imaginea zeiței sugerează că descoperirea provine de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa sau de la Apulum. Din punct de vedere iconografic piesa se înscrie în tipul imperial și este mai cunoscut în afara Galiei, cu precădere în provinciile dunărene ale Imeriului Roman și se poate data în a doua jumătate a sec. II d. Chr. Acesta este singurul relief nedistrus al Eponei din Dacia.

Piesa este una foarte cunoscută, fiind o descoperire mai veche, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și este citată mereu în marile sinteze dedicate acestui cult¹. Din păcate, în publicațiile de specialitate nu s-a menționat întotdeauna locul ei de descoperire, ci mai mult locul de păstrare: Muzeul de Arte Frumoase din Pesta (Szepművészeti Múzeum, Budapest)². Aceasta este cauza pentru care micul relief votiv a fost atribuit câteodată provinciilor pannonice ca loc de proveniență. În literatura românească lipsesc total referințele despre această piesă³.

Relieful votiv, de mici dimensiuni⁴, din marmură alb-gălbuie, s-a păstrat în condiții relativ bune, doar colțul de jos dreapta fiind ciobit. În formă de căsuță, plăcuța o reprezintă pe Epona drapată, între două cabaline. Zeitatea stă pe un tron al cărui spătar se întinde în zona umărului drept. Acest detaliu permite încadrarea imaginii în tipul Eponei tronând (tipul Euskirchen VI)⁵.

Părul buclat al zeiței este pieptănat astfel încât să-i încadreze fața. Divinitatea poartă un chiton ca veșmânt care este încins simplu sub sâni. Deasupra cingătorii înguste se pot observa pliuri frumos aranjate. Mâncile chitonului sunt scurte și strâmte și ajung până la coate. Din poala veșmântului cei doi căluți par să mănânce nutreț sub gesturile de tandrețe ale zeiței. Cabalinele își lasă mângâiate coamele acceptând protecția divină. Zeitatea este recunoscută drept protectoarea călăreților și sănătății cabalinelor⁶.

¹ Cel mai complet studiu: Euskirchen 1993, p. 694-855.

² <http://www.epona.net/depictions.html>

³ Vezi în acest sens toată discuția la Timoc 2005, p. 235-245.

⁴ Din păcate dimensiunile exacte ale piesei nu le cunoaștem.

⁵ Euskirchen 1993, p. 662.

⁶ Husar 1999, p. 230.

Cei doi stâlpi laterali reprezintă rama piesei și acoperișul de deasupra Eponei în combinație cu draperiile legate, a căror falduri grele atârnă deasupra cailor, ne duc cu gândul la un templu în care era venerată divinitatea, casa zeiței.

Chiar dacă prin forma și calitatea pietrei piesa este unică, iconografia Eponei este una comună și aparține tipului imperial, cel mai răspândit dintre toate imaginile divinității. Epona este înfățișată șezând, întotdeauna uitându-se înainte. Stă între doi sau mai mulți cai, care își îndreaptă capetele spre ea sau se hrănesc cu fructe, flori sau paie din poala ei. Acest tip iconografic este mai puțin întâlnit în Gallia și mai mult în provinciile romane dunărene. Motivul cailor este hotărâtor în descrierea tipului.

De asemenea, trebuie menționat faptul că animalele care apar reprezentate în preajma ei caută mâncarea sau mănâncă din poala ei. Astfel, este evidențiat aspectul protector în mod special. Această imagine a Eponei este singura atestată pentru provincia Dacia, identice sunt reprezentările de la Războieni-Cetate⁷ și Tibiscum⁸.

Maxima răspândire a acestui tip imperial se datează în a doua jumătate a secolului al II-lea d.Hr.⁹.

Nu se cunoaște locul exact unde s-a descoperit plăcuța votivă, dar este cert faptul că provine din Transilvania. Ea a ajuns la Muzeul de Arte Frumoase din Pesta probabil cu ocazia grandioasei expoziții de *Jahrhundertwende (Millenium)*, când au fost strânse de pe întreg teritoriul Austro-Ungariei cele mai arătoase piese din patrimoniul K.u.K.¹⁰. Fiind vorba de o marmură, am putea presupune că aparține unuia dintre importantele centre urbane ale Daciei, care fusese cercetate arheologic la sfârșitul secolului al XIX-lea: Ulpia Traiana Sarmizegetusa sau Apulum. În ambele localități se cunosc inscripții importante care atestă existența unor lăcase de cult dedicate acestei divinități. Cum în repertoriul arheologic al lui Felix Milleker nu există nici un fel de referiri, cu siguranță piesa nu provine din Banatul istoric.

Abrevieri

BerRGK	– <i>Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts</i> , Frankfurt a. M.
Banatica	– <i>Banatica</i> . Muzeul Județean Caraș-Severin, Reșița.
SCIVA	– <i>Studii și cercetări de istorie veche și arheologie</i> , București, vol. I 1950.

Bibliografie

Băluță 1990	– C. Băluță, <i>Un relief votiv dedicat Eponei de la Războieni-Cetate</i> , în <i>SCIVA</i> , 41/ 1, 1990.
Euskirchen 1993	– M. Euskirchen, <i>Epona</i> , în <i>BerRGK</i> , 74, 1993.
Husar 1999	– A. Husar, <i>Celți și germani în Dacia romană</i> , Cluj, 1999.
Isac, Stratan 1973	– D. Isac, I. Stratan, <i>Monumente de artă provincială romană în Muzeul din Lugoj</i> , în <i>Banatica II</i> , 1973.

⁷ Băluță 1990, p. 83-85.

⁸ Isac, Stratan 1973, p. 120-123; Timoc 1997, p. 115-117.

⁹ Euskirchen 1993, p. 674.

¹⁰ Informație Radu Ardevan, căruia îi mulțumim pe această cale.

- Timoc 1997 – C. Timoc, *Observații cu privire la cultul zeiței Epona în Dacia romană*, în Satu Mare. Studii și Comunicări, XIV, 1997.
- Timoc 2005 – C. Timoc, *Despre cultul Eponei la Tibiscum*, în *Banatica*, 17, 2005.

Fig. 1 – Epona de la Budapesta, apud <http://www.epona.net/depictions.html>.

A marbleplate with Epona from Roman Dacia

Abstract

The small marble plate representing Epona between two horses from Budapest, Fineart Museum Pest is an old discovery from Transylvania. The quality of the stone and image of the goddess suggest us that the finding was made in Ulpia Traiana Sarmizegetusa or in Apulum. The iconography is known as the 'Imperial' type and is more common outside Gaul, in the danubian provinces of the Roman Empire and can be dated in the second half of the 2nd century A.D. This is the only unbrocken relief of Epona from Roman Dacia.

List of illustrations

Fig. 1 – Epona from Budapest.